

אריך גוטגטרוי: סוג אחר

של כתב זר אראל גינאי

לפני שלושים שנה, בראשית שנות ה-60, שרר בישראל מצב יוצא דופן בקרב נציגי העתונות הזרה: בראש כל ארבע סוכנויות הידיעות הבין לאומיות הגדולות – אסושייטד פרס (איי.פי.), רויטרס, סוכנות הידיעות הצרפתית (סי"צ) ויונייטד פרס אינטרנשיונל (יו.פי.איי) – עמדו אזרחים ישראלים. איש לא זכה לכבוד רב יותר, הן כעתונאי והן כאדם, מזה שזכה לו נציג איי.פי., אריך גוטגטרוי, שנפטר בירושלים, בגיל 78, לפני עשר שנים, בנובמבר 1981. איש לא הגדיל לעשות ממנו, כדי להעניק לקוראים, בעולם כולו, תמונה כנה ומאוזנת, ועם זאת חיובית ביותר, של המתרחש בישראל, לא רק בתחומים הצבאיים והפוליטיים, אלא גם בתחומי חברה ותרבות. כיום, עומדים בראש כל ארבע סוכנויות הידיעות בישראל, כמו גם בראש הנציגויות של כלי תקשורת אחרים, אשר מספקים את מרבית המידע שמקבל העולם על המתרחש בישראל וסביבה, אזרחים של המדינות בהן פועלים אותם כלי תקשורת, ולא עוד ישראלים. אין ספק, כי השינוי משקף את החשיבות שמייחס העולם לישראל, ולעיתות בהם היא מעורבת, ומכאן הצידוק לעלות המוגדלת שבאחזקת נציגים זרים במדינה. אך הדבר משקף גם את אמונת התקשורת, כי במצב העימות החריף שנוצר באזור, ישראלי אינו יכול להיות אובייקטיבי באותה מידה שיכול להיות אזרח זר. אני מאמין כי ניתן להתווכח על נכונותה של מסקנה זו, שכן לא מעט כתבים זרים שבסיסם בישראל, התגלו כבעלי העדפה ודעה משוחרת לא פחות, אם לא יותר מישראלים, אם כי לא בהכרח באותו הכיוון. יתרה מזאת, בזמן מלחמת העצמאות, בתקופת קום המדינה, ובשנים הבטיחותיות שלאחר מכן, קשה היה לשמור על אובייקטיביות, כשם שקשה לשמור עליה היום, ולמרות זאת לא היסטו סוכנויות ידיעות וכלי תקשורת אחרים, להעסיק ישראלים כנציגיהם הבכירים בישראל. נראה, אם כן, כי גורמים אחרים, ולא רק חשיבותה הגדלה של ישראל כמרכז חדשות, אחראים לשינוי בהרכב נציגי העתונות הזרה בישראל.

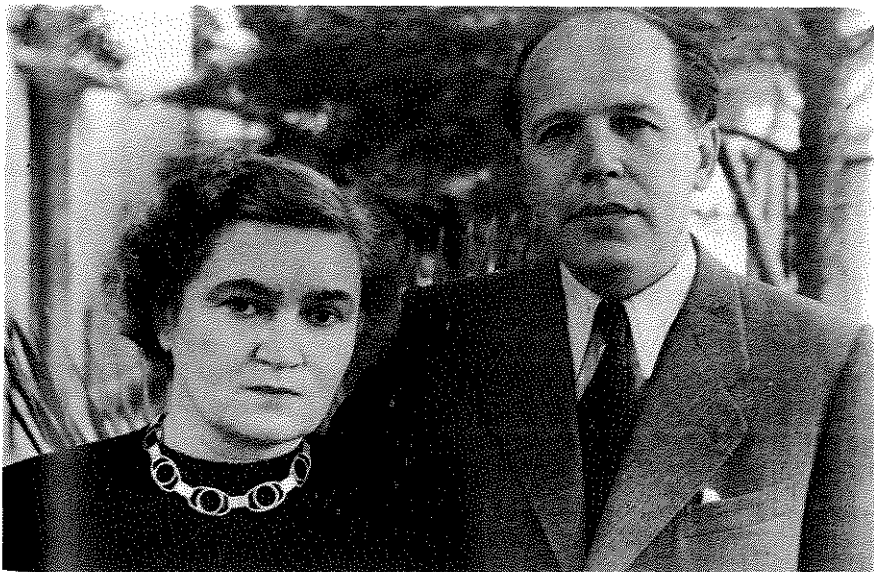
העימות הכולל, הוא בהחלט אחד הגורמים האלה. עד לראשית שנות ה-70, סברו מרבית

היו אלה עיתות משבר, עם התנגשויות יומיות בין נאצים לבין מתנגדיהם, אך היתה זו גם תקופה עמוסת פעילות עבור העתונאי הצעיר, והוא רכש את הניסיון שיותר מאוחר היטיב כל כך להשתמש בו בארץ.

ב-1933, עם עליית הנאצים לשלטון, נעצר גוטטריו פעמיים, אולם הנאצים, שעדיין לא הגיעו לדת האכזריות אותה השיגו מאוחר יותר, שיתרו אותו בשני המקרים. במאי 1933, כשאפשר היה עדיין לצאת את גרמניה באופן חוקי, קיבל גוטטריו את ההחלטה הנבונה ביותר של חייו, ונסע לארץ-ישראל. חבר אמר לו: "אתה עתונאי, אריך. איך אתה יכול לנסוע לארץ ששום דבר אינו קורה בה?" אבל הוא כבר היה בעבר בארץ-ישראל וידע ששם מתרחשים דברים ולבטח עוד יתרחשו. מה שלא יכול היה לצפות מראש, היתה הפגישה בארץ עם סוניה רוניק, ילידת פּינסק, כשנאלצה לקטוע את לימודיה בברלין ועלתה אף היא לארץ ישראל. הם התאהבו, והיא הפכה לא רק לחברה מסורה לחיים, אלא גם לשותפה פעילה וחשובה בקריירה העתונאית שלו. היא אפילו מילאה את מקומו בעת הצורך, במיוחד במשך התקופה הקצרה שבה שירת בקהיר, בענף הלוחמה הפסיכולוגית של הצבא הבריטי, בעת מלחמת העולם השנייה.

אריך וסוניה גוטטריו

הקיבוצים; הסוציאליזם ההומני נראה כדרך העתיד, והוא היה נלהב. מאמריו על אורח החיים הקיבוצי הציגו את הנושא לראשונה בפני רבים מהקוראים, ונכללו גם באוסף נבחר של מאמריו, שפורסם ב-1928, כשהיה בן 25 בסך הכל. שנה אחר כך, מונה להיות אחד העורכים של עתון סוציאליסטי אזורי, Luebecker Volksbote, שבו פרסם מאמרים פרי עטם של כותבים צעירים ומבטיחים רבים, בנייהם אריך קסטנר, וכן תלמיד תיכון מליבק, הרברט פראהם, שאימץ לעצמו מאוחר יותר את השם וילי ברנדט. ב-1960, כשולי ברנדט, אז ראש עיריית ברלין המערבית, ביקר בישראל, פגש אותו גוטטריו, ואמר בהלצה: "אני מקווה שאינני חייב לך שום דבר על מאמריך." "לא", הגיב ברנדט, "אך מעולם לא שילמת עבור אף אחד מהם יותר מחמישה מרק!"

תפוצת עתונו של גוטטריו לא עלתה אז על 13,000 עותקים, והוא ודאי לא יכול היה לשלם הרבה. אין פלא, שחיפש אופקים רחבים יותר. הוא לא היה צריך לחכות זמן רב. ב-1930 כבר שימש עורך חדשות וכתב בתי משפט של ה-Sozialdemokratischer Pressedienst, סוכנות ידיעות שהעניקה שירותים למספר פרסומים סוציאלידמוקרטיים.

האחראים לכלי תקשורת עיקריים בעולם, כי באופן כללי, העמדה הישראלית היא הצודקת, גם אם ביקרו היבטים מסויימים במדיניות הישראלית. היתה מידה רבה של הערכה להישגים ישראליים בתחומי הצבא, החברה, הכלכלה והתרבות. הישגים אלה כשלעצמם, היו בעלי ערך חדשותי, וכטו בצורה הטובה ביותר בידי ישראלים. ראשי התקשורת ידעו, כי רוב הקהל שלהם שותף להערכה זו, וזה איפשר לאירגונים שבראשם עמדו, להיות מיוצגים על ידי אזרחים ישראליים, בעלי גישה חיובית כלפי המדינה.

כיום, כמובן, המצב שונה. ראשי תקשורת רבים, והקהלים שלהם, מתנגדים לחלקים במדיניות הישראלית, במיוחד מאז החלו התנחלויות בקנה מידה גדול בשטחים. יתר על כן, לסוכנויות הידיעות הבין לאומיות הגדולות יש כיום מגויים רבים בארצות ערביות ומוסלמיות, מה שלא היה לפני שלושים שנה, ומידע ממשרד בישראל, שבראשו עומד ישראלי, נחשב אפריורי לחשוד, בלי כל קשר לתוכנו.

גורם משמעותי נוסף היא העובדה כי בראשית שנות ה-50 וה-60 היו בישראל מספר עתונאים שקיבלו את הכשרתם במערב, והשתקעו בישראל בתקופה שלפני מלחמת העולם השנייה ואחריה. לפיכך, לא התקשו כלל עתונים וסוכנויות למצוא בארץ עתונאים עתירי ניסיון. בין אלה אנו מוצאים את אריך גוטטריו, שהיה גם עתונאי וגם איש אשכולות — שתי תכונות שמשתלבות רק לעיתים נדירות. כשעלה לארץ ישראל ב-1933, כבר היה בעל עבר עתונאי עשיר, למרות גילו הצעיר, ובנוסף לגרמנית, שפת אמו, היה מסוגל לכתוב גם באנגלית ובצרפתית.

העורך של וילי ברנדט

אריך גוטטריו, שנולד ב-1903, בעיר כמניץ, גרמניה, למד ספרות ועתונאות בברלין, ותוך זמן קצר החל לכתוב בעבור מספר כתבי עת ופרסומים, כולל העתון הסוציאלי דמוקרטי Vorwaerts. בזכות כשרונו העתונאי נשלח ב-1927 למזרח התיכון, לכתוב על מצרים והאזור. בביקורו בארץ ישראל התארח בקיבוץ יגור. גוטטריו היה צעיר, וכך היו גם

דיווח תחת אש

לאחר תקופה קצרה בקיבוץ עין חרוד הגיע גוטגטרוי למסקנה שאם ברצונו להמשיך בעבודתו העתונאית, יצטרך לחיות בירושלים וכך עשה. בניגוד לרבים מהכתבים הזרים שישבו בתל אביב, העדיף גוטגטרוי את ירושלים האהובה עליו, דבר שהעניק לו יתרון על מתחזריו. הוא כתב עבור מספר עתוני מהגרים גרמניים, וכן עבור עתונים יהודיים שעדיין המשיכו להופיע בגרמניה. אוסף המאמרים הללו ראה אור כספר, בווינה, בשנת 1934, תחת הכותרת, "ארץ הבנים". הספר הפך לספר חובה לכל היהודים הגרמנים, ששקלו עלייה לישראל.

ב-1935 התמנה גוטגטרוי ככתב של עתון ליברלי בולט בשפה הצרפתית, שיצא לאור בקהיר, La Bourse Egyptienne. "היו אלה זמנים שקשה כיום להעלות על הדעת", סיפר גוטגטרוי. "בכל יום, מוקדם בבוקר, שלחנו 2,000 עד 3,000 מלה על המתרחש בפלשתינה, והדברים פורסמו במצרים". שיתוף פעולה זה נמשך עד 1 במרס 1948. "היו תקופות קשות, במיוחד בעת ההתפרעויות, החל מ-1936. לא היה קל להשיג מידע אובייקטיבי או מלא על המתרחש. לשלטונות המנדט", נזכר גוטגטרוי, "לא היה דובר, אך בכל יום, סמוך ל-12 בצהריים, היו מפרסמים הודעה לעתונות על אירועי 24 השעות האחרונות. היה צריך ללכת למטה המשטרה במגרש הרוסים כדי לקבל את ההודעה". רק כשהחלה מלחמת העולם השנייה החליטו הבריטים כי הם זקוקים לשירותי דוברות ועתונות אמיתיים. תקופה קצרה בזמן המלחמה, עבד גוטגטרוי בשביל סוכנות הידיעות של צרפת החופשית, וב-1942 נתמנה לכתב של אסושיאייטד פרס, סוכנות הידיעות הגדולה בעולם, משרה בה החזיק עד לפרישתו, ב-1968. לא היה קל לעבוד עבור סוכנות ידיעות כזו, במיוחד בתקופה כשבירושלים התנהלו קרבות. לא היו קשרי טלפון או טלקס, והכתב נאלץ לכתוב את החומר בביתו, להביא אותו בעצמו למשרד הצנזור ואחר כך לשלוח אותו מבית הדואר. באחד הימים, בשנת 1947,

ערכה המחתרת היהודית פשיטה על תחנת משטרה, ופתחה בירי, שנמשך שעות, בכל רחבי ירושלים. וכך הופיע הסיפור בדיווח בין לאומי של איי.פי.:

גוטגטרוי עשה דרכו למברקה בלב ירושלים, להגיש מספר ידיעות. בדיק באותו רגע הגיעה הלחימה לרחוב של המברקה, וכחצי תריסר נוטרים ערביים שניצבו שם במשמרת, נסוגו פנימה. גוטגטרוי ניסה להיכנס בעקבותיהם, כי הכדורים שרקו ברחוב מכל עבר. "מצטערים", אמרו לו, "אסור לו להיכנס". הוא נשאר על סף דלת הכניסה, כתב ידיעות והגיש אותן, מעבר לכתפו, לשומרים, שכיוונו את רוביהם בדיק מתחת לקו אוזנו השמאלית.

אותו דיווח איי.פי. מתאר גם יום עבודה טיפוסי של גוטגטרוי:

בבוקר ראיון נזיר צרפתי, ארכיאולוג במקצועו, בצהריים הלך למסיבת עתונאים בסוכנות היהודית, אחר הצהריים שוחח עם כומר רוסי ודיפלומט פולני ובלילה, ניצל בנס מהתפוצצות של מוקש.

באשר לבעיה של השגת מידע אמין, כשכל צד סיפק גרסה משלו לאירועים, קבע הדיווח הבין לאומי של איי.פי. כך, בהתבסס על ניסיונו של גוטגטרוי, ושל כתבים אחרים בארץ ישראל:

השגת פיסות מידע מיהודים, ערבים ובריטים מחייבת שימוש בשלוש טכניקות שונות לחלוטין. לגבי מקורות יהודיים באופן כללי, צריכים אנשי חדשות ללקט ולבחור מידע טרי מתוך ים התעמולה שזורם בתגובה לכל שאלה, על כל דבר. אצל הערבים, שאלה דומה גוררת תגובה שראשיתה מספר פסקאות אודות ההיסטוריה המפוארת של העם הערבי והעצמאות העתידה של פלשתינה. אחר כך, נחוצה עבודת נבירה והיטוט שכוללת גם הפעלת לחץ וגם שידולים, כדי למצוא את התשובה הפשוטה שחיפשת מלכתחילה. ממקורות בריטיים, אזרחיים או צבאיים, המענה לכל שאלה הוא בהצהרה ש"בשל סיבות ביטחוניות, אין אפשרות להגיב בנושא ברגע זה".

עבודה משפחתית משותפת

לעבודתו של גוטגטרוי היה אופי שונה מזו של כתבים רבים, במיוחד אמריקנים, שכיסו את האירועים בארץ. מתאר משה פרלמן, שהיה המנהל הראשון של לשכת העתונות הממשלתית:

מגשתי בו לראשונה בתידרוך עתונאי ב-1948, בזמן מלחמת העצמאות. כשהסתיים התידרוך, מיהרו הוא ועמיתיו אל מכוונת הכתיבה, כדי להעביר את כתבותיהם. כעבור דקות אחדות, כשהרוב היו עדיין עסוקים בכתיבה, חזר אלי ואמר ששלח את "החדשות הקשות", אך הוא מעוניין לדעת אם אוכל לתת לו עוד חומר רקע, על חשיבות המהלכים הצבאיים והדיפלומטיים שזה עתה הודעת עליהם, מאחר שיש בדעתו לכתוב סיפור "פולואראפ" אנליטי. הוא הציג את עצמו ככתב הצבאי והדיפלומטי של אסושיאייטד פרס. הייתי מופתע משהו, כי הוא נראה שונה מהדימוי הטיפוסי של כתב סוכנות ידיעות, אשר דאגתו התמידית היא להיות ראשון עם החדשות... התדשמתי ממחויבותו להבנה העמוקה של הדבר עליו ידווח, שתאפשר לו לתת לקוראיו דיווח ברור ומדויק.

ואולם, נטייה זו לא מנעה ממנו זריזות, כפי שנוכחתי בעצמי, כשעבדתי עבור סוכנות

אריק בספרייתו הגדולה

מדהים של נושאים ואנשים. אותם סיפורי שלא התאימו לסוכנות הידיעות, הופיע בכתבי עת ועיתונים שונים בישראל ובמקומות אחרים, במיוחד בגרמניה.

לאחר שעזב את אי.פי. ב-1968, התרכז גוטגטרוי בנושאים הקרובים לליבו: אירועי היסטוריים ותרבותיים שבהם היה תפקי מרכזי ליהודים, ליהדות, או למדינה היהודית ותושביה. למרות מחלתו, המשיך לעבוד ולפרסם עד סוף-ימיו, דבר אליו שואף כי עתונאי פעיל.

בזכות מאמציה של אשתו, סוניה, המשיך כתביו להתפרסם גם אחרי מותו ב-1981 ארבע שנים מאוחר יותר, ב-1985, התפרסו בגרמנית היומן שניהל, "המצור ה-37 ע ירושלים", עדות לימים הדרמטיים של אביו

לידידות ארוכה בין השניים. שנים רבות אחר כך כתב גוטגטרוי חיבור שבו התגאה מאוד — הקדמה ארוכה ומלומדת, למהדורה מחודשת, בשמונה כרכים, שיצאה לאור ב-1979 ל-"Der Jude", הירחון המפורסם שבובר ערך בגרמניה בין השנים 1916-1924. כאן, ניתן לגוטגטרוי מלוא מרחב התימרון להוכיח עצמו כתלמיד חכם.

גוטגטרוי גם נזכר שעגנון אמר לו פעם: "אני כותב רק מה שאלוהים מורה לי לכתוב." כשגוטגטרוי חזר על דברי עגנון באוזניו של גינתר גראס, השיב הלה: "זה מקל עליו מאוד. אני צריך לעשות הכל בעצמי."

סוכנות כמו אי.פי. לא הגבילה עצמה לכיסוי אירועים צבאיים ופוליטיים בלבד, ולגוטגטרוי היתה הזדמנות לכתוב על מספר

ידיעות מתחרה. פעמים רבות היה גוטגטרוי זריז ממני.

הדבר שייחד את גוטגטרוי יותר מכל בעולם עתונאי סוכנויות הידיעות, היה חוש התרבות העמוק והמגוון שלו. הוא היה מסור לסוציאליזם, לציונות, ליהדות ולתרבות הגרמנית, לצד תחומי התעניינות שונים בספרות ופילוסופיה, שכולם מצאו ביטוי בספרייתו העשירה. הראיונות בהם התגאה יותר מכל, ככל הנראה, היו אלה שערך עם מרטין בובר ושי" עגנון. הוא סיפר, כי כשטילפן לבובר, לבקש ראיון בנושא "עתידה של הדת", שבו היה מעוניין אחד העתונים שעבורם כתב, ענה בובר: "אינני מעניק ראיונות על אלוהים." אך בסופו של דבר בובר נכנע, והעניק את הראיון והדבר הוביל

אריק גוטגטרוי בעבודה עתונאית, מלווה את ראש הממשלה דוד בן גוריון, ליד בן גוריון, מזכירו המדיני יצחק נבון

תכונות שנדרשו בימים ההם, וזו בדיוק הסיבה שבגללה יכולים עתונאים ללמוד הרבה, ולשאוב השראה מהדוגמה של אריך גוטגטרוי. מפעל חייו הוא גם הוכחה לכך שחיי תרבות עשירים ומגוונים, ועניין עמוק בנושאים שאינם קשורים ישירות באקטואליה, אינם מהווים מכשול לקריירה עתונאית מוצלחת. ההיפך הוא הנכון.

אריך בשיחה עם הנשיא זלמן שזר

זמינות, שגם בתחום זה עבודתו של כתב זר הפכה הרבה פחות מייגעת וגוזלת זמן. ואולם, דווקא משום שיש כל כך הרבה מידע זמין, התקשורת זקוקה לניתוח חרוש שיסכם מצבים מורכבים במיוחד, בצורה ברורה ומדויקת, תוך הצגת פרספקטיבה לעתיד. כתיבת ניתוח כזו, דורשת קשרים טובים, שיחות רציניות עם מומחים ונושאי תפקידים, ויכולת שיפוט טובה — אותן

1948. הספר תורגם לעברית. היומן, גירסה מפורטת וריאליסטית של תקופה קריטית זו, היה בעצם עבודתם המשותפת של גוטגטרוי ואשתו, שכן היא רשמה את המתרחש בעיר בזמן שאריך נשלח למשימות מחוץ לעיר. וכך נמשך שיתוף הפעולה ההרמוני של בני הזוג, גם אחרי שהמוות הפריד ביניהם. על מנת לשמר את זכרו, הקימה סוניה גוטגטרוי קרן על שמו של אריך במכון לחקר העתונות היהודית שבאוניברסיטת תל אביב, כדי לעודד מחקר בנושא התפקיד החשוב שמילאו עתונאים יהודים בהתפתחות סוכנויות הידיעות הבין לאומיות. הספרים הרבים הקשורים בעתונות, שאסף גוטגטרוי בחייו, מעשירים כיום את מדפי הספרייה באוניברסיטת תל אביב, לנוחותם של עתונאים לעתיד.

אז ועכשיו

האם יש טעם שעתונאים זרים, העובדים כיום בישראל, ילמדו כיצד עבדו קודמיהם בתפקיד? אחרי ככלות הכול, התנאים בהם פועלים אנשי חדשות של סוכנויות בין לאומיות גדולות שונים מאוד כיום, ויתכן שניסיון העבר כמעט שאיננו רלוונטי עוד. נוכל לראות עד כמה השתנו הדברים, על ידי השוואת דרך העבודה של איי.פי., בימים שגוטגטרוי עמד בראש סניף הסוכנות, לעומת הדרך בה הוא פועל היום. אז, היה זה כמעט מפעל של איש אחד, עם שניים או שלושה עובדים ארעיים (סטרינגרים), כולל אחד בתל אביב. המצב השתנה כאורח משמעותי ב-1967, כשגוטגטרוי התכונן לפרישה, עם פתיחת המשרד בתל אביב. כיום יש לאי.פי. שמונה עובדים במשרה מלאה. היקף העבודה אמנם גדל, אך לא פי שמונה, ולכן מה שנדרש היום מכל כתב, הוא הרבה פחות ממה שנדרש מגוטגטרוי, והמצב דומה גם בשאר סוכנויות הידיעות הגדולות.

בה בעת, תנאי העבודה נעשו קלים בהרבה. לבד ממקרים נדירים, איך צורך להגיש כתבות לצנזורה מוקדמת. התקשורת היא כמעט מיידית, והקשר עם המשרד הראשי קל ורציף. מחשבים מאפשרים גישה קלה לחומר רקע בכל נושא. יתרה מזו, מספר מקורות המידע גדל פי כמה והודעותיהם לעתונות כל כך